No. ४६३३

Title कूर्मपुराणे दीपव्रतकथा

Author ✗

Extent ६ पत्राणि Age ✗

Subject पुराण माहात्म्यादि

दीपव्रतकथा कूर्मपुराणे

४६३२

ही। हरिकलेस्य

स[illegible]दीप
श्लोक १२५
पत्र ६

संवत्सर श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अथ संवत्सरदीपमाहात्म्ये ॥ ॥ तत्र कूर्मपुराणे ॥ ॥ श्रीसनत्कुमार उवाच ॥ ॥ [illegible] वन्संवत्स
रारव्यस्य दीपस्य व्रतमुत्तमं । सर्वव्रतप्रधानस्य माहात्म्यं कथयस्व मे । येन व्रतेन सर्वाणि कृतानि स्युर्न संशयः ॥ स
र्वकामसमृद्धिश्च सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ॥ श्रीब्रह्मा उवाच ॥ ॥ वदामि तव देवर्षे रहस्यं पापनाशनं । ब्रह्महा सुरा
पो ब्रह्मगो घ्नो कृतघ्नो गुरुतल्पगः । विश्वासघाती कृपणः सर्वपापरतोपि वा । मुच्यते नात्र संदेहो विष्णुलोकं स गच्छ
ति । कृतेनयेन शुद्धात्मा मुक्तिमाप्नोति शाश्वतीं । इतं कुलानामुद्धृत्य विष्णुलोकं नयत्यसौ । तदहं [illegible] कीर्तयिष्यामि
1 दीपव्रतमनुत्तमं । संवत्सरप्रमाणेन दीपमाहात्म्यमेव च । हेमंते प्रथमे मासि संप्राप्ते कादश्यां सितं । [illegible]
त्वेचोत्थाय कामक्रोधविवर्जितः ॥ नदीसंगमतीर्थेषु तडागेषु ह्रदेषु वा स्नानं तत्र प्रकुर्वीत [illegible]
तात्मना । स्नातो हि सर्वतीर्थेषु सर्वयज्ञफलं लभेत् । नदीषु देवखातेषु स्नानं भवतु मे सदा ॥ ॥ स्नानमंत्र १
ः ॥ ॥ देवान्पितॄन्मनुष्यांश्च संतर्प्य कृतजाप्यो जितेन्द्रियः । ततः संपूजयेद्देवं लक्ष्मीनारायणं शुभं । पंचामृतेन संस्नाप्य
ततो गंधोदकेन तु ॥ ॥ देवस्नापनमंत्रः ॥ ततः संपूजयेद्देवं लक्ष्मीसहजनार्दनं । मंत्रैश्च वैदिकैर्वापि तथा
पौराणिकैः शुभैः । अनंतपुरुषसूक्तेन दैवस्य केन वा पुनः ॥ ॐ नमो मत्स्यदेवाय कूर्मदेवाय ते नमः ॥ नमो व
२ स्नातोसि लक्ष्मीसहितो देव देव जगत्पते । मां समुद्धर देवेश घोरसंसारसागरात् ॥ २

राहुदेवाय नृसिंहाय नमोस्तु ते। वामनाय नमस्तुभ्यं परशुरामाय ते नमः॥ नमोस्तु रामचंद्राय श्री कृष्णाय नमो नमः॥
नमो बुद्धस्वरूपाय कल्किने च नमोस्तु ते। नमः सर्वात्मने नित्यं शिरस्तु सन्निधं जयेत्॥ केशवादीनि नामानि विष्णो
र्यानि मानवाः वनस्पति रसोद्भवो गंधाढ्यो मधुरप्रियः। आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोयं प्रतिगृह्यतां॥ धूपमंत्रः
॥ ॥दीपरूपो नमस्यायं ति दीपः कांति प्रयच्छति। तस्माद्दीपप्रदानेन प्रीयतां मम केशवः॥ नैवेद्यमिदं त्वाद्यं दे
वदेव जगत्पते। लक्ष्म्या सह रमानाथ त्वं परमामृतमस्तु मे॥ ॥नैवेद्यमंत्रः॥ ॥अर्घ्यं ददाति तेनेन कृत्वादौ वंध्या
त्वादि केशवां फले न्वै विष्णुरूपेण समादायतं थो दकं। जन्मांतरसहस्रेषु यन्मया पातकं कृतं। तत्सर्वं नाशमा
यातु प्रसादात्तव केशव॥ ॥अर्घ्यमंत्रः॥ ॥ततो जितेंद्रियो भूत्वा विष्णुं ध्यायेत् कुरु कुरु। नवं कुंभं ततः शुद्ध
तमं समानयेत्। लक्ष्मीनारायणरूपाय ते नवं कुंभं मध्यापि वा तस्योपरि न्यसेत्पात्रं ताम्रं मृण्मयमेव वा नवतं
तु कृत्वा वर्तिं तस्मिन्दीपे सुनिर्मलां ततः प्रबोधयेद्दीपं स्थाप्य कुंभं सुनिर्मलं। पुष्पगंधादिनाभ्यर्च्य
ततः संकल्पयेत् कुविंग मंत्रेणानेन देवर्षे तत्प्रबोधयसुव्रत॥ अग्निः प्रियेषु तेजः सुदीप्तं वत्सरो मया।
अकरिष्यामि दिनं मे प्रीयतां मम केशवः॥ ॥संवत्सरदीपकस्थानामंत्रः॥ ततो जितेंद्रियो भूत्वा कृ ति

संवत्स ध्यानपरायणो नक्तं ... नक्तं ... स्थापयित्वा पारं द्विजो नरान् रात्रौ जागरणं कुर्य्यात् गीतनृत्यादिभिः ...
पुराणपाठैर्विविधैर्ममरिव्याने रूपोचितः ॥ ततः प्रभातसमये कृतपौर्वाह्णिकक्रियः ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा
तु यथाशक्त्या प्रपूजयेत् स्वयं च पारणं कृत्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ एवं संवत्सरं यावत् दशरात्रं ह
व्रतं दीपप्रज्वालनं येन्निशि ध्यायेद्देवं जनार्दनं ॥ ततः संवत्सरे पूर्णे कुर्य्यादुद्यापनं बुधः ॥ ...
२ नेन विधानेन च विवर्जितः ॥ दीपं कुर्य्यात्तु वर्षे तु ततः दर्शे द्वेन वा पुनः ॥ वार्त्तिं तु राजती ... पलाद्वर्द्धि
मानतः घृतकुंभं सौवर्णं कुंभं ताम्रपात्रसमन्वितं ॥ लक्ष्मीनारायणो देवो यथाशक्त्या हिरण्मयः ॥ का
र्यो भक्तिमतां पुंसां भुक्तिद्वारमतो नृणां ॥ ततो निमंत्रयेद्विप्रं ब्राह्मणं वेदपारगं सपत्नीकं तथा वीरिविधि २
वंकुविशोध्यत ... पत्नमं तथा दीतं देवं ब्राह्मणं पूजकं पादार्घदानविधिना वस्त्रालंकारभूषणैः ...
रूपसमासाहितं देवं संपूज्य पूर्ववत् रात्रौ जागरणं कुर्य्यात् दीपैकविंशतिः ततः सामं मंडलं तत्र कार्यं च
सर्वतो भद्रसंज्ञितं तत ॥ प्रभातसमये होमं कुर्य्यात् ... भोजयेद्ब्राह्मणान् ... पायसमोद
कैः ... स्वयं च ... सपत्नीकास्तु ... प्रध्या ... सतत्री ... ब्राह्मणानां तथा स

पतितां प्राप्नुवान् नारायणं परं ॥ मैत्रेयेण तोषितो देवर्षे तदहं कथयामि ते ॥ २ ६ संवत्सरारब्धदीपस्य व्रतेन चरितेन तु ॥ ६

दद्यात् ॥

पत्नीकं द्विजं तत्र कृत्वा निधापयेत् ॥ तया रम्यां सकलां गां द्विजे दद्यात् सुशोभनां ॥ अन्यानि चैव दानानि यथाशक्त्या विचक्षणः ॥ लक्ष्मीनारायणं देवं दीपवर्त्तियुतं तथा ॥ ताम्रपात्रेण संयुक्तं घृतकुंभं समन्वितं ॥ ५ प्रविद्यातमसा व्याप्ते संसारे पापनाशनं ॥ ज्ञानमोक्षप्रदीपोयं तस्मा दत्तोयमानवः ॥ ॥दीपदानमंत्रः॥ ॥ दक्षिणां च यथाशक्त्या दत्वा विप्राय भक्तितः ॥ सुहृत्सुजनबंधुभ्यो भोजयेत् द्विजव्रती ॥ एवं मयोक्तं सर्वं ते दीपव्रतसमाश्रयं ॥ ततो विसर्जयेत् सर्वान् प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ एवं कृते तु यत्पुण्यं तत्सर्वं कथयामि ते ॥ संवत्सरकृते पुण्ये तिथि नक्षत्रसंभवे ॥ वारव्रते सावित्री ये यत्पुण्यं प्राप्यते नरैः ॥ मासव्रते ऋतुपुण्यं तपसः कार्त्तिके रवि ॥ संवत्सरारब्धदीपेन तत्फलं प्राप्नुयान्नरः ॥ गोभूहिरण्यदानानां गजादीनां विशेषतः ॥ यत्फलं लभते विद्वान् तत्फलं दीपको भवेत् ॥ दीपदः कांतिमाप्नोति दीपदोऽथ नभुत्तमां ॥ दीपदो ज्ञानमाप्नोति दीपदः परमं पदं ॥ दीपदानानुसो नार्यं विद्यामतये तनिर्मलां ॥ आरोग्यं परमामृद्धिं लभते नात्र संशयः ॥ दीपदस्य शुभां भार्यां सर्वलक्षणसंयुतां ॥ पुत्रान् पौत्रान् प्रपौत्रांश्च संततिं वाह्नयां ॥ ... ... नमं ॥ वैश्यो धनपतिर्भार्या ... सुख

...मवाप्नुयात्। कुमारी ब्रह्मचारी सर्वे लक्षणसंयुतं। प्राप्नोति परमात्सुख पुत्रपौत्रै रधिष्ठितं। देवैर्
न संयुक्ती कदाचिद् अपि पश्यति। न वियोगमवाप्नोति दीपदानप्रभावतः॥ आधयो व्याधयश्चैव
न स्पृशन्ति दीपदं नरं ... नयात्प्रमुच्यते नीनो बद्धो मुच्यते बंधनात्। ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्दीपदानप्रभा-
वतः। मुच्यते नात्र संदेहो ब्राह्मणो वचनं यथा। सोऽयं पापानि कृच्छ्राणि वारितानि न संशयः। ये नरसंवत्सरं
3 दीपो बोधितश्चाग्रतो हरेः। ते धन्यास्ते महात्मानः स्वर्गे प्राप्तं जन्मनः फलं॥ ये संपूज्य हरिं भक्त्या दी-
पं संवत्सरं तथा। ये विसर्जयन्ति हरिं पर्वणि ... तेषां तु परमं स्थानं यत्सुरैरपि दुर्लभं।
पापं प्रक्षाल्य सततं ते यान्ति परमां गतिं। ... दीपकं ... न ... प्रबोधितः। कथमत्र ३
3 लोकानां ते पितृकुले ... तैलं दीपार्थमेव वा। कथं हि दीपकं विप्रो
... वविद्यते दीपं ... नराधमाः ... कृत्वा ते यान्ति प-
रमां गतिं। दीपस्य ... बुद्धिं ददाति ... सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोके महीयते॥
अत्रैवोदाहरन्तीममितिहासं पुरातनं। ... सर्वपापैः प्रमुच्यते ...

याज्ञ२

रम्ये सिद्धाश्रम इति ख्यातः। तत्रावसद्द्विजः पूर्वं कपिलो नाम वेदवित्। व्रतोपनिरतो नित्यं दरिद्रः श्रोत्रिय
स्तथा। निद्रातन्तं स कुरुते कुड्यं वपरिपालने। व्रतोपवासनियमै विष्णुमाराधयत्यपि। विष्णुसंपूजनविधि
वद्दीपं संबोधयेत्सदा। एवं प्रवर्तमानस्य कपिलस्य महाकालेन तं मार्जारस्त्री कश्चिद्दंष्ट्रायः मूषकनायके
त्सदा। समागच्छति तद्धार्थं मूषकानदुरात्मिका। एवं प्रवर्तमानस्य कदाचित्कालपर्ययात्। एकादशी दि
ने प्राप्ते कपिलो ब्राह्मणोत्तमः। स्नात्वा ततः सपत्नीकः पूजयामास केशवं। जागरे वर्तमाने तु विष्णुध्यानपराय
णेन=प्रहरे रात्रे तु सं प्राप्ते निद्रया रहितो द्विजः। मार्जारी स्वागता तत्र स्त्री दृष्ट्वा दक्षो लघुक। मदान्धा
नैवेद्यं गृहकोणे स्थितः। सदा=अद्राक्षीन्मूषिकां स्वंतुद्दां तैलपानार्थमागतां। प्रेद्दने ऽसिद्ध। पेडुकस्य
प्रहरणे रता। समुत्पत्य यदा कां तं मार्जारिः सनदा गमात्। तस्याः पादेन सूक्ष्मेन दीपः संबोधितो न वाँ
ते तैलपात्रं तु नमितं सुप्रकाशो भवत्तदा। ब्राह्मणोपि तदागारस्य खलं निद्रां विमोहितो। मार्जारीपि
नतां रात्रिमजा[illegible] कृतान्तकम्। ततः प्रभाते विमाने कृत्वा नित्यक्रियां द्विजः। व्रतस्य पारणं चक्रे हि
[illegible]कं भुजने सह॥ तस्यैवं वर्तमानस्य ब्राह्मणस्य विपश्चितः। बन्धु[illegible]ः पुत्रपौत्राश्च धनधान्यमनुत्तमं॥

ईवताम् आरोप्य पात्रे शुचि मदा... स्त्रियां दीपदानप्रभावेन ततो मोक्षमवाप्तवान्। स भेद्य मंडलीपुरं
विष्णुश्च शिवोप्यथा दीपदानेन स्वरूपेण परमात्मनि युक्तवान्। मूषिका पिबकानां तेन सम्भारा बिलम्
प्राप्ता विमानवरमारूढा विष्णुलोकं जगाम सा। मार्जारोपि बकानां ते मृतः स्वर्गं जगाम सः। विमान
वरमारूह्य किङ्किणीघर्घरस्वनैः अप्सरोगणसंकीर्णं सूर्यकोटिसमप्रभं दृश्यमानस्तु देवेन्द्राद्यैर्वि
ष्णुलोकं जगाम सः। कल्पकोटिसहस्राणि कल्पकोटिशतानि च भुक्त्वा भोगान् सर्वलोके ततो राजा
४ भवद्भुवि। सुधर्मा नाम धर्मात्मा देवब्राह्मणपूजकः। रूपवान् सुभगो वाग्मी महाबलपराक्रमः। त
स्य पत्नी प्रियतमा नाम्ना सर्वलक्षणसंयुता। जर्तलक्षणा सुशीला नाम्ना सा रूपसुन्दरी। सर्वासां चैव ४
राज्ञीनां च प्रमा सुभगा भवत्। पुत्राश्च बहवो जाता तथा दुहितरश्च न। एवं स वर्तमानेन तु दंपत्योः
प्रीतिपूर्वकं आयातः कार्त्तिको मासो हरिनेत्रावबोधकः। तस्मिन्दीपाः प्रदत्ते नारायण
परायणौ। कृच्छ्रचान्द्रायणादीनि व्रतानि नियमास्तथा। कृतवन्तौ हि पुनर्भक्त्या संसारभयभीरुणि
अथ प्रबोधिनीं प्राप्य राज्ञा दर्शीमथाब्रवीत्॥ ॥सुधर्मा॥ ॥भद्रे प्रबोधिनी पुण्यां विष्णोर्नामस्मरो

॥ हृत्यामासद देशपुर ॥

स्तेः॥ करिष्यामस्य ॥ वै सोपवासो जितेंद्रियः। स्नात्वा पुष्कर तीर्थेषु सुंदरी कान्तामच्युतं॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥
इति तद्वाक्यं ततः श्रुत्वा नर्मणा प्रियहितेरता उवाच मधुरं सा च ॥ वाक्यं हासिनी॥ ॥रूपसुंदरी उ०॥ ॥
ममापि हृदये कामः समुत्पन्नो नराधिप पुष्करं परमं तीर्थं जगत्तु देवत्वयासह॥ ॥श्रीब्रह्मा उ०॥ ॥
ततो गत्वे तया राजा सार्द्धं पुष्करमुत्तमं। ज्येष्ठ पूर्णिमायां दैवसंयुक्त सपुरोहितः तत्र स्नात्वा यथा
न्यायं संतर्प्य पितृदेवताः। हरिपद्मालोकने तस्मिन् वर्तते सुमनोहरे दृष्ट्वा लिलिंनं तत्र प्राकृतं दे
वतालये। तं दृष्ट्वा प्राकृतं तत्र सस्मार नृपतिस्तदा। पूर्वरूपं कदाचित् च प्रियायाः कृतकर्म स
वा सदृष्ट्वा स्तन तत्त्वंग्यात्मनरिंगस्य कारणं। कथयामास धर्मात्मा प्राक्तन कर्मणः फलं॥ ॥
श्री सुपर्णोवाच॥ ॥ अहमासीत्पुरा देवि भ्राजशिरो ब्राह्मणान्वये। नहि तासूषकारस्त । यथा स्नान
तत्र नारायणस्याग्रे दीपः संस्थितोयतः। व्याजेनापि तथा देवि प्राप्तं तत्कर्मणः फलं
निष्कलंतो कमलं प्राप्य राज्यं प्राप्तं मया धुना॥ ॥रूपसुंदरी उ०॥ ॥ममापि स्मरणं ज्ञातं प्राक्तन
स्य हि कर्मणः। मूषिका चाहमप्यासी ॥ कार्ति केय बोधिन्यां मंदलेजनिदी

5

संवत्सरं पक्के वर्त्तिकाहरणाधिया । नैर्गता हं तयापि लालु वष्टा । नारायणं देवं प्रदीप्तं कुसुमैः सुमैः । निद्रान्ति नहते
प्रेतु वर्त्तिका मया तदा । समुत्पतदा मातु नष्टी ठं त्वमहागतः । ततोहं नु प्रनष्टाहं विलम्बे
गते छ यत् नर पतामम पादेन दीपवर्त्तिर्विर्जितं । तैलपात्रं उनमितं तेनाहं सुरकन्या जिनी । सुत्क
जोगानदं देव विष्णुलोकेष्वनेककाल । इदानी मया प्राप्ता रूपलावण्यसंपदः । त्वं नजावितधरा
जा पुत्रपुत्रा विविधं सुखं । दीपप्रबोधना ज्ञातं जन्मान्तरे तु दुःखजं । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दीप
५ व्रतमनुत्तमं स्नात्वा हि परयान्तीया कार्या वो विशेषतः । तिर्यग्जन्म स्मृतं वापि सर्वपापद ५
यंगतं । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन विधिधर्मं चापि सर्वकं दीपव्रतीकृतं येस्कं पुनाप्सा वंदतातारकं ॥ ॥
श्री ब्रह्मा उवाच ॥ ॥ इति कृत्वा व्रतो देवसता ज्ञा वक्के दीपव्रतं तदा प्राप्ता परमां गतिं हे वत्स
नव दुःखिता एतद्दीपस्य माहात्म्यं ये शृण्वंति नरास्तु विते सर्वे पापनिर्मुक्ताः प्रयांति हरिमंदिरं
येतकुर्वंति पुरुषा स्त्रियो वा नकितत्पराः । सर्वसौख्येन संयुक्ताः प्रयांति हरिमंदिरं दीपव्रत
मिदं पुत्र कथितं मुक्तिदायकं सर्वसौख्यकरं पुत्र वांछितार्थफलप्रदं । ठं ठं लोचनदेवे

सं वत्स' व वायुना वरुणेन च वैश्वानरेण यज्ञीर्ह धर्मराजेन वै पुरा ॥ पादि सादिग्रहै शैवम सर्द्विर्व कु न्निस्त
था। लक्षिणि श्वापि सर्वे स्कं ग धर्वे ब्रह्मराक्षसैः। शेषा चैमूगिरा नैश्च तथा विद्याधरै रथैः ॥ प्रथ
रर्जि॰ कृतं तत्र गरुडेन च धीमता। मयापि सद सा चिन्त्या कृतं दीपव्रतं महत्। स्कन्द विशासमुत्प
६ न्नैर्ज्ञ वावै सोम वंशजैः ॥ अन्ये राजर्षिवरैश्च पेचा म क्वा श्रामतिः। श्रेनारा निराला तां कृत्वा यथा वि
न दमात्मना। यदा वाजायते दिवं तेजीभिं वा श्रद्धया न्वितं। स एव दानकामश्च स्वाद नितरां श्री वितय
... प्रयागमा दिपु तीर्थेषु गंगादिषु नदीषु च। यत्फलं लभते मर्त्यः तत्फलं दीपदो लभेत ॥ ॥ ६
॥ ॥ इति श्री कूर्मपुराणे दीपव्रतकथा समाप्ता ॥ ॥ शुभं ॥ ॥ शुभमस्तु ॥ ॥ श्री ॥ ॥ श्री ॥ ॥

6

संवत्सरदीपकम्
श्लो १२५
पत्र ६